

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของปัญหา

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีพื้นที่ 170,226 ตารางกิโลเมตร หรือ 1 ใน 3 ของพื้นที่ทั้งประเทศ ปี พ.ศ.2533 มีประชากรประมาณ 19.5 ล้านคน หรือประมาณ 1 ใน 3 ของประชากรทั้งประเทศ มีปริมาณฝนตกเฉลี่ย 1,200 มิลลิเมตร ซึ่งไม่แตกต่างกับภูมิภาคอื่นของประเทศ แต่มีสภาพแห้งแล้ง เนื่องจากฝนตกไม่สม่ำเสมอและดินส่วนใหญ่เป็นดินปนทราย ซึ่งไม่อุ้มน้ำและมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตรที่ต้องพึ่งพาอาศัยน้ำฝนตามธรรมชาติและในบางท้องถิ่นเกิดปัญหาดินเค็ม ซึ่งนับวันปัญหาดังกล่าวได้ขยายตัวเพิ่มขึ้นทำให้ผลผลิตการเกษตรที่ได้ค่อนข้างต่ำ ปัญหาดังกล่าวล้วนส่งผลต่อปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม เกษตรกรจำนวนมากไม่สามารถรองชีพได้โดยอาศัยรายได้เงินสดสุทธิจากการเกษตรแต่เพียงอย่างเดียวเนื่องจากรายได้จากการผลิตทางการเกษตรต่ำกว่าภูมิภาคอื่นและเวลาในการทำ การเกษตรมีค่อนข้างจำกัดเป็น ผลให้เกิดการเคลื่อนย้าย แรงงานในภูมิภาคและไปยังภูมิภาคอื่นเป็นจำนวนมาก เพื่อแสวงหารายได้มาเสริมให้กับครอบครัว

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าสภาพแวดล้อมโดยทั่วไปของภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะด้อยกว่าภูมิภาคอื่นก็ตาม แต่ก็ยังมีบางช่วงเวลาที่เป็นอย่างได้เปรียบทางการเกษตรกว่าภูมิภาคอื่นก็คือ ลักษณะอากาศที่แห้งแล้งในช่วงเดือนพฤศจิกายนจนถึงเดือนมีนาคม ซึ่งมีความเหมาะสมอย่างยิ่งต่อการผลิตเมล็ดพันธุ์พืช ดังนั้นในช่วงกว่าทศวรรษที่ผ่านมาโดยเฉพาะพื้นที่อีสานตอนกลางและตอนบนเกิดอุตสาหกรรมผลิตเมล็ดพันธุ์พืชผักเป็นจำนวนมาก อาทิเช่น มะเขือเทศ แคนตาลูป แตงกวา แตงโม เป็นต้น การเกิดอุตสาหกรรมดังกล่าวนี้มีส่วนช่วยแก้ปัญหาการอพยพแรงงานออกไปจากภาคอีสานภายหลังสิ้นสุดฤดูกาลทำนาได้ดีเนื่องจากมีผลตอบแทนค่อนข้างสูงคือ 1,500-2,400 บาทต่อกิโลกรัมเมล็ดพันธุ์

เกษตรกรที่ผลิตเมล็ดพันธุ์พืชผักจะต้องทำสัญญากับบริษัทที่ส่งเสริมการผลิตเมล็ดพันธุ์พืชโดยตรงและจะต้องปฏิบัติตามขั้นตอนที่บริษัทกำหนดไว้ทุกประการเนื่องจากการผลิตเมล็ดพันธุ์พืชผักจะมีความแตกต่างจากการผลิตพืชผักทั่วไปเช่น การใช้สารเคมีป้องกันและกำจัดแมลง ในปริมาณที่มาก สม่ำเสมอและบ่อยครั้งกว่าโดยเฉลี่ย 15-20 ครั้งต่อการปลูกพืชหนึ่งฤดูกาลหรือหนึ่งครั้ง (3-4 เดือน)หรือมากกว่า เพื่อป้องกันแมลงเข้าทำลายพืชและให้ได้เมล็ดพันธุ์ พืชที่มีคุณภาพสูงและจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ได้ตามราคาประกัน อย่างไรก็ตามการใช้สารเคมีและป้องกัน

กำจัดแมลงจำนวนมากและบ่อยครั้ง ทำให้เกิดสารเคมีตกค้างอยู่เป็นปริมาณมาก ประกอบกับการผลิตเมล็ดพันธุ์พืช เกษตรกรจะต้องคลุกเคล้าอยู่ในแปลงพืชตลอดวันโดยเฉพาะช่วงผสมเกสรพืชจึงทำให้เกษตรกรเสี่ยงต่อการเกิดพิษจากสารเคมีทางการเกษตรเป็นอย่างมากซึ่งจะเห็นได้จากรายงานการเกิดพิษของกองระบาดวิทยา กระทรวงสาธารณสุข แสดงให้เห็นว่า อัตราการเกิดพิษในประเทศไทยเพิ่มขึ้นทุกปีโดยเฉพาะตัวเลขแสดงอัตราการเกิดพิษจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืชทั่วประเทศ ในปี พ.ศ.2528, 2529 และ 2530 เป็นจำนวน 2,600 3,107 และ 4,633 คนตามลำดับ ซึ่งในจำนวนนี้จะเป็นรายงานของภาคตะวันออกเฉียงเหนือเฉลี่ยประมาณร้อยละ 13 ของประเทศ และจังหวัดขอนแก่นประมาณร้อยละ 0.7 ของประเทศ ซึ่งข้อมูลดังกล่าวเป็นข้อมูลเฉพาะที่ได้จากการบันทึกในสถานบริการสาธารณสุขของรัฐเท่านั้น ในสภาพที่เป็นจริงอัตราการเกิดพิษจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืชจะสูงกว่าที่กล่าวไว้ในรายงาน

การใช้สารเคมีเกษตร มิใช่ว่าเกษตรกรจะมีทราบถึงพิษภัยที่จะได้รับจากสารเคมีดังกล่าว แต่เกษตรกรจำเป็นต้องใช้สารเคมีเกษตรเหล่านั้นเพื่อปกป้องผลผลิตที่จะนำมาซึ่งรายได้ของครอบครัว ในขณะที่เดียวกันครอบครัวและเกษตรกรจะมีความแตกต่างกันในพฤติกรรมดูแลดูแลสุขภาพ ไม่ว่าจะเป็นการป้องกัน การรักษาและบำรุงสุขภาพให้ตนเองปลอดภัยจากสารเคมีดังกล่าว งานวิจัยชิ้นนี้จึงมุ่งเน้นศึกษาภาวะสุขภาพและพฤติกรรมดูแลสุขภาพตนเองของเกษตรกรที่ผลิตเมล็ดพันธุ์พืชในฤดูแล้ง

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.2.1 เพื่อศึกษาภาวะสุขภาพของเกษตรกรที่ปลูกพืชผักเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์
- 1.2.2 เพื่อศึกษาพฤติกรรมดูแลสุขภาพตนเองของเกษตรกรที่ผลิตเมล็ดพันธุ์พืชในฤดูแล้ง
- 1.2.3 เพื่อศึกษาแบบแผนในการดูแลสุขภาพตนเองของเกษตรกรให้ปลอดภัยจากสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 3.1 ทราบถึงภาวะสุขภาพของเกษตรกรที่ปลูกพืชผักเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์
- 3.2 ทราบพฤติกรรมดูแลสุขภาพตนเองของเกษตรกรที่ผลิตเมล็ดพันธุ์พืชในฤดูแล้ง
- 3.3 ทราบแบบแผนการดูแลสุขภาพตนเองของเกษตรกรให้ปลอดภัยจากสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช
- 3.4 เป็นแนวทางแก้ไขปัญหาการเกิดพิษจากสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชแก่เกษตรกร

และหน่วยงานของรัฐต่อไป

1.4 ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพควบคู่กัน โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.1 จัดเก็บข้อมูลและติดตามพฤติกรรมของเกษตรกรที่ผลิตเมล็ดพันธุ์พืชด้วยวิธีการสัมภาษณ์ โดยให้แบบสอบถามแบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structured interviewing) และการสังเกต (observation) ซึ่งมีการจัดเก็บข้อมูล 3 ระยะคือ ก่อนการปลูกพืช ระหว่างการปลูกพืช และ ภายหลังการเก็บเกี่ยวเมล็ดพันธุ์ ควบคู่กับการสุ่มเจาะโลหิตของเกษตรกร

4.2 สุ่มเจาะตัวอย่างโลหิตจากกลุ่มเกษตรกรอาสาสมัครที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการผลิตเมล็ดพันธุ์พืชในฤดูแล้งต่อเนื่องกันจำนวน 3 ครั้งคือ ในช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ.2534 เดือน กุมภาพันธ์ และเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2535 เพื่อนำมาตรวจหาระดับ serum cholinesterase เพื่อดูการเกิดพิษจากสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชชนิด Organophosphate และ organonitrogen pesticide และวัดระดับของ Haemoglobin เพื่อดูระดับสถานะการเกิดโลหิตจางโดยวิธี Gyanmethemoglobin

1.5 ขอบเขตของการวิจัย

1.5.1 พื้นที่ทำการศึกษา

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะกรณีในพื้นที่ 2 หมู่บ้านใน 2 อำเภอของ จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นตัวแทนของหมู่บ้านที่มีการผลิตเมล็ดพันธุ์พืชในฤดูแล้งมาเป็นเวลานานตั้งแต่เริ่มมีการผลิตเมล็ดพันธุ์พืชในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเป็นหมู่บ้านที่ผลิตเมล็ดพันธุ์พืชในช่วงฤดูแล้งเท่านั้น (หลังฤดูการเก็บเกี่ยวข้าว) คือ บ้านลาดนาเพียง ตำบลสาวะถี และบ้านวังตอ ตำบลบ้านค้อ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

1.5.2 ประชากรกลุ่มเป้าหมาย

การศึกษานี้เน้นเกษตรกรอาสาสมัครที่มีส่วนร่วมในการผลิตเมล็ดพันธุ์พืชในฤดูแล้งเป็นหลัก จำนวน 253 คน จากหมู่บ้านลาดนาเพียงจำนวน 175 คน และหมู่บ้านวังตอจำนวน 79 คน ประชากรกลุ่มเป้าหมายจะมีความแตกต่างกันในเรื่องระยะเวลาในการผลิตเมล็ดพันธุ์และลักษณะของการปฏิบัติงาน (การผสมเกสรพืช การพันสารเคมี ทำทุกกิจกรรมในขบวนการผลิต)

1.6 การรวบรวมข้อมูล

1.6.1 ระยะเวลาการรวบรวมข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้ได้รวบรวมข้อมูลพฤติกรรมการดูแลตนเองและสุม้เจาะโลหิตของเกษตรกร อาสาสมัครจำนวน 3 ครั้ง

1.6.2 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

1.6.2.1 ทำการสำรวจหมู่บ้านเพื่อคัดเลือกหมู่บ้านที่มีการผลิตเมล็ดพันธุ์ผักในช่วงฤดูแล้งเท่านั้น ทางคณะวิจัยได้เลือกหมู่บ้านจำนวน 2 หมู่บ้านคือ บ้านลาดนาเพียง ตำบลสาวะถี และบ้านวังค้อ ตำบลบ้านค้อ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น และเริ่มเก็บข้อมูลทั่วไปของหมู่บ้าน

1.6.2.2 คณะผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์เกษตรกรที่มีส่วนร่วมในการผลิตเมล็ดพันธุ์พืชผัก ตรวจสอบสุขภาพและเจาะโลหิตของเกษตรกรเฉพาะเกษตรกรที่อาสาสมัครหรือยินยอมให้ทางโครงการ ทำการเจาะโลหิตต่อเนื่องกันจำนวน 3 ครั้งคือ ในช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ.2534 เดือนกุมภาพันธ์และเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2535 เพื่อนำมาตรวจหาระดับ serum Cholinesterase และตรวจระดับ Hematocrit

1.7 การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้อจากการสัมภาษณ์และผลการตรวจโลหิตของเกษตรกรมาประมวลผลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรม SPSS/PC+ ในการวิเคราะห์ทางสถิติเชิงบรรยาย (Descriptive statistics) โดยการแจกแจงและคำนวณค่าเป็นร้อยละของแต่ละพื้นที่ ซึ่งจัดแบ่งเป็นกลุ่มตามระยะเวลาที่มีส่วนร่วม กิจกรรมในการผลิตเมล็ดพันธุ์ พร้อมกับการนำเสนอข้อมูลเชิงคุณภาพควบคู่กันไป